

FICHTE'NİN FELSEFE SİSTEMİ VE DAYANAKLARI

FICHTE'S SYSTEM OF PHILOSOPHY AND ITS FOUNDATIONS

Fatma ERKEK

Arş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, fatoserkek@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 1 Nisan 2022
Kabul edildiği tarih: 4 Haziran 2022
Yayınlanma tarihi: 20 Aralık 2022

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 1 April 2022
Date accepted: 4 June 2022
Date published: 20 December 2022

Anahtar Sözcükler

Mutlak Ben; Ben; Ben-Olmayan;
Özgürlük; Eylem; Çaba

Keywords

The Absolute Self; The Self; The Not-Self; Freedom; Action; Striving

DOI

10.33171/dtcjournal.2022.62.2.8

Öz

Bu çalışmanın amacı öncelikle Alman İdealist felsefenin önemli temsilcilerinden biri olan Fichte'nin Wissenschaftslehre adlı eserinde temellerini attığı felsefe sistemini ve bu sistemin temel dayanaklarını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise Fichte'nin temel amacının özgürlüğün ve insanın ahlaki olarak daha iyi hale gelmesinin olanağını araştırmak ve ortaya koymak olduğunu göstermektir. Fichte'nin felsefesini politik ve ahlaki kaygılar şekillendirir. Bu nedenle felsefesi daha çok pratik meselelere ilişkindir. Fichte'nin felsefe sistemi Kant'ın ve Reinhold'un felsefesinden bağımsız değildir. Fichte, Kant ve Reinhold'un felsefelerinden beslenerek, onların eksiklerini tamamlayarak sistemini inşa eder. Reinhold ve Fichte için, Kant felsefesindeki en büyük sorunlardan biri temel bir ilkenin yokluğudur. Reinhold bu sorunu gidermek için tüm bilgiye dayanak olabilecek "Bilinç İlkesi" adında temel bir ilke ortaya koyar. Ancak Fichte bu ilkenin bir olguyu ifade ettiğini söyleyerek reddeder ve bu ilkenin bir edimi ifade etmesi gerektiğini dile getirir. Fichte, sistemini üç temel ilkedden hareketle inşa eder: Mutlak Ben, Ben ve Ben-olmayan. Tüm sisteminin dayanağı kendisini bir edim, etkinlik olarak ortaya koyan Ben ya da bilinçtir. Fichte empirik bilinçten hareketle soyutlama ve refleksiyon aracılığıyla bu ben'e veya bilince ulaşır. Bu Ben'in temel özelliği eylem veya etkinliktir. Ben, kendini koyduktan sonra ikinci aşamada karşıtı, yani Ben-olmayanı koyar. Ben, kendi varlığı, ben-bilinci ve kendini eyleyen olarak bulmak için Ben-olmayanı koyar. Fichte bu iki ilkeyi diyalektik sürecin sentez aşaması (Mutlak Ben) dediğimiz aşamada biraraya getirir. Bu aşamada onlar birbirlerini kısmen olumsuzlayan, kısıtlayan şeyler olarak ortaya çıkar. Ben'in Ben-olmayan ile ilişkisi ise hem teorik hem de pratiktir. Wissenschaftslehre'nin teorik kısmında Ben-olmayan Ben'i belirler, oysa pratik kısmında Ben, Ben-olmayan'ı belirler. Pratik kısımda Ben-olmayan tamamen etkin olan Ben'in ürünüdür. Ona göre Ben karşısına bir direnç veya engel çıktığında kendisinin bilincine varabilmektedir ve kendini eyleyen olarak bulabilmektedir. Bir engel, bir direnç olarak Ben-olmayanın Ben'in karşısına konulması sonsuz çabaya yol açar. Bu çabanın nesnesi ulaşılamazdır. Çünkü çaba veya eylem "olana" değil "olması gerekene" ilişkindir.

Abstract

The purpose of this study is firstly to reveal the philosophical system that Fichte, one of the significant representatives of German Idealist philosophy, laid the foundations of in his work Wissenschaftslehre, and the basic foundations of this system. Another purpose of this study is to show that Fichte's main aim is to research and reveal the possibility of freedom and human being to become morally better. His philosophy is shaped by his political and moral concerns. Therefore, his philosophy is more concerned with practical issues. Fichte's system of philosophy is not independent of the philosophy of Kant and Reinhold. Fichte constructs his system by making use of the philosophies of Kant and Reinhold and completing their deficiencies. For Reinhold and Fichte, one of the most serious problems in Kant's philosophy is the absence of a basic principle. Reinhold resolves this problem by introducing a basic principle, "the Principle of Consciousness", which can serve as the foundation for all knowledge. However, Fichte rejects this principle, claiming it expresses a fact rather than an act. Fichte's system is based on three fundamental principles: the absolute self, the self, and the not-self. His entire system is based on the self, or consciousness, which is revealed as an action or an activity. Through abstraction and reflection, Fichte reaches this self or consciousness from empirical consciousness. The main feature of this self is action or activity. After positing itself, the self posits its antithesis, the not-self. For its own being, self-consciousness, and to find oneself acting, the self posits the not-self. Fichte brings these two principles together in the dialectical process' synthesis stage (the absolute self). They both occur at this stage as entities that partially negate and constrain one another. The relationship between the self and not-self is both theoretical and practical. The not-self determines the self in the theoretical part of Wissenschaftslehre, whereas the self determines the not-self in the practical part. The not-self is the product of the completely active self in the practical part of this book. For him, when there is resistance or an obstacle, the self can become conscious of itself and find itself acting. Positing the not-self as an obstacle and resistance to the self leads to endless striving. The object of this striving is unreachable. Because striving or action is about "ought" rather than "is".

“Başlangıçta eylem vardı.”
Goethe

Giriş

Fichte Alman İdealist felsefenin en önemli temsilcilerinden biridir. Bir felsefe sistemi olarak Alman İdealizmi düşünsel kökenini Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* kitabından alır. Kant'ın bu kitabı basmasıyla birlikte Alman İdealist felsefe geleneği başlar ve Hegel felsefesi ile bu gelenek sona erer. Ne Kant'ın ne de Kant sonrası Alman İdealist filozoflarının düşünceleri kendi çağlarındaki politik gelişmelerden, özellikle Fransız Devrimi'nden bağımsız değildir. Monarşiye karşı savaş açan Fransız Devrimi herkes için özgürlüğü sağlayacak modern bir yaşam sözü ile vuku bulmuştur (Dudley, 2007, s. 1-2). Fichte de diğer Alman idealist filozofları gibi Fransız Devrimi'nden oldukça etkilenmiş ve ona kaynaklık eden idealleri inançla savanmıştır. Bu devrimi destekleyerek onu “insanları özgür ahlaksal gelişimlerini engelleyen toplumsal ve politik yaşam biçimlerinden kurtaran bir süreç olarak gördü.” (Copleston, 2010, s. 38). Fichte'nin felsefesini bakıldığında bu felsefeyi şekillendiren ve ona yön veren şeyin “ahlâkî ve politik kaygılar” olduğu söylenebilir (Wood, 2006, s. 365). Nicolai Hartmann, onun felsefe sisteminin özgürlük için verilen bir mücadeleden doğduğunu, onun özgürlüğün karşısında olan, ona engel olan her şeyi ortadan kaldırmak için çaba harcadığını dile getirir (Hartmann, 2021b, s. 15). Bu bağlamda Beiser Fransız Devrimi'ne gönderme yaparak şöyle der: “Fransızların politik özgürlük için yaptıklarını, *Wissenschaftslehre* metafizik özgürlük için yapar. Fransızlar pratikte insanlığı feodalizm ve despotizmden kurtarıırken, *Wissenschaftslehre* teoride onu kendinde-şeyin hayaletinden (kuruntudan-spectre) kurtarır.” (Beiser, 2016, s. 39). Bu nedenle Fichte'nin asıl amacının, her şeyden önce özgürlüğün ve insanın ahlaksal olarak daha iyi bir varlık haline gelmesinin olanağını ortaya koymaktan başka bir şey olmadığını söylemek mümkündür.

Fichte'nin Felsefe Sisteminin Dayanakları: Kant ve Reinhold

Hegel'e göre Fichte'nin felsefesi Kant felsefesine dayanır ve bu temelden bir adım ileriye geçmez. Bu felsefe Kant felsefesinin bir sistem dahilinde işlenmesinden ibarettir (Hegel, 2006, s. 462). Dolayısıyla Fichte'nin felsefesinin çıkış noktası Kant felsefesidir. Tüm Alman İdealist filozofları Kant felsefesi ile hesaplaşıp, bu felsefenin eksiklerini ortadan kaldırmaya, içinde barındırdığı sorunları çözmeye, amaçlarını yerine getirmeye ve olumlu yanlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Onların ortak amacı ise “kapsamı geniş, sıkı bir birliği olan, en son ve sarsılmaz temeller üzerine kurulmuş bir felsefe sistemi yaratmaktır” (Hartmann, 2021a, s. 33). Fichte Kant

felsefesine büyük bir bağlılıkla bağlanmış ve bu bağlılığı onun Kantçı filozoflar arasında en büyüğü olarak anılmasına yol açmıştır (Rockmore, 2019, s. 55). Ancak bu, Fichte'nin Kant felsefesini olduğu gibi kabul ettiği anlamına gelmez. Ayrıca Fichte'nin Kant'ın yanı sıra etkilendiği düşünürlerden biri de Spinoza'dır. Spinoza'nın zihin ve bedeni ayıran Kartezyen dualizme karşı açtığı savaş sadece Fichte'yi değil, diğer Alman İdealist filozofları da etkilemiştir. Spinoza'nın Descartes'tan farklı olarak düşünme ve beden birliğine vurgu yapması Fichte'nin sisteminin temelinde yer alan Ben düşüncesini inşa etmesinde oldukça etkilidir (Elgür, 2013, s. 172).

Kant'tan sonra gelen Maimon, Jacobi, Schulze ve Beck gibi Kantçı düşünürler Kant'ın kendinde-şey (*Ding an sich*) düşüncesini Kant felsefesinin en büyük sorunu olarak görmüşlerdir (Hartmann, 2021a, s. 40). Fichte'nin de Kant felsefesinde gördüğü en büyük sorun kendinde şey düşüncesidir. Kant ya da Kant sonrası düşünürler kendinde şey ile zihnimizden bağımsız gerçekliği ya da dış dünyayı anlıyorlardı (Rockmore, 2010, s. 9, 12). Bilindiği üzere Kant, bilginin yalnızca görünüşler (*Erscheinungen*) ile sınırlı olduğunu onların ötesinde yer alan şeylerin kendilerinde nasıl olduklarını bilemeyeceğimizi iddia eder. Çünkü onun için tüm bilginiz deneyim ile sınırlıdır, kendinde şey ise bizim deneyimimizi aşar. Onun herhangi bir algısına sahip olamadığımızdan dolayı onu bilmemiz de mümkün değildir (Kant, 1998). Aslında Fichte'nin kendinde şey bağlamında Kant karşısındaki konumu, felsefe tarihinde 17. yüzyılda Berkeley'in Locke karşısındaki konumuna benzer. Locke, birincil ve ikincil nitelikler arasında ayırım yapmıştır ve birincil niteliklerin nesnel, ikincil niteliklerin ise öznel olduğunu iddia etmiştir ve tüm niteliklerin taşıyıcısı, dayanağı olarak maddi bir töz varsaymıştır. Ancak Locke, maddi tözün bizim için bilinmeyen bir şey olduğunu söylemiştir. Bu konuda tam olarak şöyle der: "(...) töz adını verdiğimiz ide, var olduğunu gördüğümüz ve kendilerini taşıyan bir şey olmadan varolabileceklerine inanmadığımız nitelikleri taşıdığı varsayılan ve bilinmeyen bir şey olup, bu taşıyıcılık ve dayanıklılık niteliğini imlemek için ona töz diyoruz." (Locke, 2004, s. 204). Berkeley, Locke'a karşı çıkararak, birincil niteliklerin de ikincil nitelikler gibi öznel olduğunu ve dolayısıyla maddi bir tözün olmadığını, sadece tinsel bir tözün olduğunu savunur (Berkeley, 1998, s. 50). Böylece Berkeley, öznenin, onun anlama yetisi kategorilerinden bağımsız olarak bilginin mümkün olmadığını dile getirerek öznel idealizme varmıştır. Kant, kendi felsefesini Berkeleyci öznel idealizm ile suçlayacak olanlara karşı kendinde şeyi varsayarak felsefesini savunmaya girişir. Ancak Kant'ın Berkeley'in öznel idealizme karşı kendinde şeyi varsayması Fichte'nin Kant'ın

kendinde şeyini ortadan kaldırarak öznel idealizme varması ile bir döngü içine girmiştir.

Kant, kendinde şeyi deneyimimize kaynaklık eden, daha doğrusu bizim duyularımıza bizim dışımızda kaynaklık eden bir şey olarak, bir postulat olarak ortaya koyar. Ancak burada Beiser'in de dediği gibi bir sorun var. Çünkü Kant'a göre nedensellik kategorisi sadece deneyimi uygulanan, anlama yetisinde bulunan a priori bir kategoridir ama öte yandan kendinde şey deneyimimize kaynaklık eden, neden olan bir şey olarak Kant tarafından düşünülür (Beiser, 2018, s. 115; Beiser, 2002, s. 269-270). Aslında Beiser tarafından burada işaret edilen sorun daha önce Jacobi tarafından tespit edilen bir sorundur. Jacobi için, Kant kendi felsefesinde çelişkiye yol açacak bir şekilde kendinde şeyi görüşlerin bir nedeni olarak varsaymaktadır. Çünkü burada Kant, anlama yetisinin bir kategorisi olan neden-etki kategorisini deneyimi aşan bir alana uygulamaktadır. Fichte de kendinde şey konusunda Jacobi'nin Kant'ın kendinde şey düşüncesine getirdiği eleştiriye kabul ederek ilerlemeye çalışır (Copleston, 2010, s. 13). Kant kendinde şeyin öznenen bağımsız olduğunu ileri sürer. İkinci olarak Fichte, kendinde şeyin hem duyarlılığın a priori formları olan zaman ve mekândan hem de anlama yetisinin kategorilerinden bağımsız olduğunu söyleyen Kant'a dayanarak kendinde şeyin algılanabilen veyahut düşünülebilen bir şey olmadığını iddia eder. Bu da Kant'ın kendinde şey düşüncesi açısından bir sorun teşkil eder. Dolayısıyla, Fichte için kendinde şeyi varsaymak düşünülemeyeni düşündürmektedir (Beiser, 2002, s. 269). Fichte'nin kendinde şeye ilişkin bir diğer eleştirisi ise Kant'ın kategorileri a priori olarak kabul etmesi ve bundan dolayı da kategorilerin bize genel geçer ve zorunlu bir bilgi vermelerine ilişkin görüşünde temellenir. Fichte'ye göre bir yandan anlama yetisi kategorilerinden bağımsız bir kendinde şeyin varsayılması, diğer yandan kategorilerin genel geçer ve bilginin zorunlu koşulu olarak varsayılması Kant felsefesinde kaçınılmaz olarak bir çelişkiye yol açar (Topakkaya, 2011, s. 53). Bu durumda Fichte için, ister istemez şu soru ile karşı karşıya kalırız: hâlâ bilgisine sahip olmadığımız bir şey varken nasıl oluyor da kategorilerin genel geçer olduğunu varsayıyoruz? Tüm bu nedenlerden ötürü Fichte, öznenen bağımsız bir kendinde şeyi varsaymanın mümkün görünmediği kanaatindedir. Ancak kendinde şeyin bir numen olarak görüldüğü takdirde kabul edilebileceğini ve Kant'ın onu kimi zaman numen anlamında kullandığını düşünür (Beiser, 2002, s. 271).

Fichte'nin *Wissenschaftslehre (Bilim Öğretisi)* adlı eserinde yapmaya çalıştığı bir diğer ve belki de en önemli şey Kant felsefesindeki düalizmleri aşmaktır denilebilir. Fichte'nin kendi sistemini inşa etmek maksadıyla öncelikle yaptığı şeylerden biri Kant felsefesindeki düalizmleri reddetmek olmuştur. Bu felsefede bilgi söz konusu olduğunda bir yandan bilen bir özne diğer yandan ise bilgiye konu olan nesne, yani bilginin nesnesi vardır. Örneğin, Fichte için Kant'ın buradaki düalizmini kabul ettiğimiz anda bilginin olanaklılığı ortadan kalkar. Ona göre tasarımıımızın kendi nesnesine uyup uymadığını bilmemiz mümkün değildir. Çünkü bilincimizin dışına çıkmak mümkün değildir, dolayısıyla tasarımıımızın kendinde şeye uyup uymadığını bilmemiz olanaksızdır. Bunun olanaklı olmamasının bir nedeni ise Kant'ın anlama yetisi ve duyarlılık arasında yaptığı ayırmadır. Bir yandan anlama yetisinin a priori kavramları var, diğer yandan duyuşal veriyi bize sağlayan duyarlılık var (Beiser, 2018, s. 116-117). "A priori kavramlarımızın a posteriori görümlere uygulanıp uygulanamayacağını bilemeyiz, çünkü bu kavramlar mümkün olan her deneyimle uyumludur ve fiili deneyim yalnızca sürekli bir bir-ardardalık için kanıt oluşturur." (Beiser, 2018, s. 117). Fichte'nin bilginin olanağı için bize sunduğu çözüm şu şekildedir: Özne ve nesneyi, tasarım ve nesnesini özdeş kabul ettiğimizde bilgi bizim için mümkün olacaktır çünkü Fichte onların birbirinden farklı olmadıklarını, aynı bilincin formları olduğunu, dolayısıyla bilen özne ile bilinen nesnenin aynı olduğunu ve bu şekilde ancak tasarımıımızın nesnesine uyduğunu bilebileceğimizi belirtir. Kant için yalnızca zihnimizin a priori formları yoluyla yarattığımız şeyleri bilebilmemiz mümkündür. Bunun nedeni ise bizim için açık olan tek şeyin bilinç etkinliğimiz olmasıdır. Fichte de Kant'a dayanarak şeyleri ancak zihnimizin a priori yanına, bilgideki kurucu yan olan bilincimizin etkinliğinin yasalarına uydurarak bilmemizin mümkün olduğunu söyler. Çünkü yukarıda değinildiği üzere Fichte özne ve nesnenin özdeş olduğunu söyleyerek bu özdeşliği de Mutlak Ben bağlamında düşünür. Mutlak Ben her şeyi bilir, çünkü bildiği her şey kendi yaratımıdır, başka bir deyişle bilgi nesnelere onun zihinsel etkinliğinin ürünü olmak dışında bir şey değildirler (Beiser, 2018, s. 117-119).

Fichte, *Wissenschaftslehre*'de dogmatizm ve idealizm arasında ayırım yapar. Ona göre insanın bunlardan hangisini seçeceği nasıl bir insan olduğu ile ilişkilidir (Aiken, 2015, s. 63). Fichte, kendi felsefe yapma tarzını idealizm tarafında konumlayarak idealizm ve dogmatizmi şu şekilde ayırır: "Kişi zorunluluk duygusunun eşlik ettiği tasarımları önceden varsayılan kendinde şeylerin ürünü olarak" ele alıyorsa yaptığı felsefe "dogmatizm"dir, dolayısıyla kendinde şeylerin varlığını kabul eder. Fakat "onları, önceden varsayılmış tasarımlayan bir öznenin

ürünleri olarak” ele alırsa; o zaman idealizmden yana bir felsefe yapmış olur (Fichte, 2006b, s. 241). Dogmatizm, tasarımları bizim dışımızda yer alan şeylerin ürünü olarak gördüğünden dogmatizmi savunan biri için zihin veya özne edilgin bir yapıdadır. Böyle bir durumda özgürlüğe de olanak yoktur. Aksine idealizm öznenin etkin ve dolayısıyla özgür olduğu varsayımıyla başlar. Fichte, bir idealistin bu takdirde şöyle diyeceğini ifade eder: “Kendinizi düşünün ve bunu nasıl yaptığınıza dikkat edin. Bu yolla bir kendine dönme etkinliğini keşfedeceksiniz {Başka bir deyişle, kendinizi kendi etkinliğiniz aracılığıyla belirlediğinizi keşfedeceksiniz...}” (Fichte, 2006b, s. 242, 244-245). Dogmatizmi savunanlar, dışsal bir otoritenin varlığını kabul ederler. Oysa idealizmi savunanlar dış bir otoritenin varlığını reddederler, onlar için akıl tek otoritedir, daha doğrusu öznenin aklı dışında bir otorite, bir yetki mercii yoktur. Söz konusu aklın yasaları da öznenin isteklerini dile getirir ki bu yasaların bağlayıcılığı burada yatar (Aiken, 2015, s. 63-64). Anlaşılacağı üzere Fichte özgürlük için idealizmden yana bir felsefeyi savunmak gerektiğini ileri sürer. Çünkü ancak böyle bir felsefe Ben’den, öznenin kendisinden hareket eder. Eğer biz evrende özgürlüğün olmadığını sadece “kör bir mekanizmin” olduğunu düşünüyorsak o zaman dogmatizmden yana olacağız fakat buna karşı insanın doğadaki diğer varlıklar gibi bütünüyle determinizme, zorunluğa tabi olmadığını, özgür bir şekilde eyleyebilecek kapasitede bir varlık olduğunu ve bu bakımdan diğer varlıklardan ayrıldığını düşünürsek idealizmden yana oluruz ki Fichte’ye göre Kant’ın felsefesi tam da böyle bir felsefedir. Fakat Fichte Kant felsefesi ile yetinmez, bu felsefeden bir adım daha ileriye taşır felsefesini (Taşkın ve Becermen, 2013, s. 317).

Fichte’nin Kant’tan aldığı ve olumlu olarak görüp geliştirdiği şey ise, Kant’ın teorik ve pratik aklın birliğine yaptığı vurgudur. Aklın birliğine vurgu yapan Kant, teorik ve pratik aklın aynı aklın farklı yanları olduğu görüşündedir. Başka bir deyişle her iki akıl da aynı akıl, ama farklı işlevlere sahiptir. Pratik akıl ahlaki eyleme ilişkin iken teorik akıl “deneyimin olanağını açıklamaya” ilişkindir (Beiser, 2002, s.233). Kant, aklın birliğine işaret etmiş ancak onun kaynağına ilişkin bir açıklama sunmamıştır. Kant sonrası Kantçı düşünürlerin temel çabalarından biri de aklın birliğine ilişkin Kant’ın eksik bıraktığı bu yanı tamamlamak olmuştur. Fichte de Kant’ın bu yöndeki çabasını eksik gören ve aklın birliğini sağlamaya çabalayan Kantçı filozoflardan biri olmuştur. Bundan ötürü bu iki akla ortak bir zemin sağlamaya, aklın tamamı için “ortak bir ilke” bulmaya gayret etmiştir (Beiser, 2002, s. 233; Neuhaus, 2011, s. 196, 208-210). Fichte, pratik akla teorik akıldan daha fazla önem verir. Çünkü ona göre Kant felsefesine baktığımızda pratik aklın

teorik akıldan daha önemli ve öncelikli olduğunu görebiliriz. Bilindiği gibi Kant'ta pratik akıl, teorik akıl ile temellendiremediğimiz ya da çürütemediğimiz idelere varlık alanı kazandırmıştır. Bu aklın, teorik akıl ile temellendiremediğimiz ya da açıklayamadığımız ama buna rağmen reddedemediğimiz şeylerin varlığına inanmak için bize ahlâki temeller sunduğu söylenebilir. Kant, Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne inanmayı en yüksek iyiye, ideal olana ulaşabilmek için zorunlu koşullar olarak varsayar ve onları birer postulat olarak kabul eder. Fichte için de Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin ideleri kabul etmemizdeki neden, onları inancın nesnelere olarak görmemizden dolayı değildir. Aslında biz onları eylem için amaçlar, idealler olarak haklılaştırabiliriz. Bunun dışında, Fichte'ye göre, pratik akıl teorik akıl üzerinde üstünlüğe sahiptir, hatta dahası akıl pratiktir, eğer akıl pratik olmasaydı teorik de olmazdı. Onun için, teorik aklın temel varsayımı benim dışımda bir nesnenin varlığına ilişkindir. Teorik aklın bu varsayımı, ahlaki eylemin olanağı için bir koşuldur (Beiser, 2002, s. 233-234).

Fichte, *Wissenschaftslehre* adlı eserinde sisteminin temellerini atar. Bu eserinde öncelikle amacının, “tüm insanî bilginin ilk, mutlak ve koşulsuz temel ilkesini keşfetmek” olduğunu söyler (Fichte, 2006a, s. 200). Fichte felsefenin bir bilim, bilimin ise sistematik bir formu olduğunu iddia eder. Çünkü bilimin “birlikli ve bütün olmak zorunda” olduğunu ve bir ilk ilkeye dayanması gerektiği, felsefenin “bilim öğretisi”, genel anlamda bilimlerin bilimi olduğu görüşündedir. (Fichte, 2006c, s. 69, 71-72). Bununla birlikte “bilimlerin bilimi” olarak tanımladığı felsefe bir bilim olarak kalmakla yetinmeyecek aynı zamanda tüm bilimlerin temelini oluşturacaktır. Bu nedenle kendisi de bir bilim olan *Wissenschaftslehre*'nin de koşulsuz ve mutlak olan ilk ilke ile başlaması gerekir. Lakin ona göre bu ilk ilke *Wissenschaftslehre* içinde kanıtlanamaz, *Wissenschaftslehre*'nin bilim olabilmesi için bu ilk ilke önceden varsayılmalıdır (Fichte, 2006c, s. 77).

Bu ilk ilke Fichte için, başka hiçbir bilgiye dayandırılmaz ve mutlak olarak kesindir, çünkü bu ilk ilke kesin değilse hiçbir şey kesin değildir (Fichte, 2006c, s. 78). Fakat Fichte kartezyen felsefeye karşıt olarak bir ilk ilkenin olduğunu ama bir temelin olmadığını ileri sürerek bu temelde bir sistem görüşü ortaya koyar. Onun bu düşüncesine ilişkin Tom Rockmore şu şekilde bir yorum yapar: “(...) bir sistemin temelsiz olması ‘zeminsiz’ olduğu anlamına gelmez, yani söz konusu herhangi bir gerekçelendirmeye veyahut argümana dayanmadığı anlamına gelmez” (Rockmore, 2019, s. 74-75).

Fichte kendi sisteminin Kant tarafından temeli atılan Transendental İdealizm Sistemi'ni tamamen erdirme amacıyla olan sistem olduğunu, hatta Transendental İdealizmin yeni adının *Wissenschaftslehre* olduğunu ifade eder (Ateşoğlu, 2006, s. 17). *Wissenschaftslehre*'nin bir dayanağı, Kant felsefesi iken diğer dayanağı ise Kantçı bir filozof olan Reinhold'un *Temel Felsefe* adlı eseridir. Fichte, Kant'tan ve Reinhold'un Kant felsefesine katkısından büyük bir övgüyle bahsederek şöyle der: "Kant'ın dehasının tını doğrultusunda hiçbir şeyin, Reinhold'un sistematik tını kadar felsefeye katkıda bulunmadığına tam bir samimiyetle inanıyorum." (Fichte, 2006c, s. 62). Fichte'ye göre birçok Kantçının onun "felsefeyi bir bilim olarak kurmayı ya başarmış ya da böyle bir başarının en iyi yolunu hazırlamış kişi" olarak gördüğünü ifade eder. Çünkü onun felsefeyi bir bilim haline getirecek bir ilk ilkeyi ortaya koyabildiğini düşünürler (Fichte, 2006d, s. 34-35). *Temel Felsefe* adlı eserinde Reinhold Kant felsefesinin öncüllerini ortaya koymaya, açık kılmaya ve gerekçelendirmeye çalışır. Başka bir deyişle eleştirel felsefeyi sistematik bir şekilde yeni baştan inşa etme amacındadır (Rockmore, 2019, s. 56, 58).

Kant felsefesi kimi yanlardan kartezyen felsefeye benzese de bu felsefede kartezyen felsefede olduğu gibi *cogito* gibi temel bir ilke yoktur. Reinhold, temel bir ilkenin olmayışını bu felsefenin eksikliği olduğunu düşündüğü için ona temel olabilecek bir ilk ilke arayışında olmuştur. Ona göre eleştirel felsefe de dahil bütün bilimlere bakıldığında bunlarda bir temelin olmadığı görülür. Bütün bilimleri içerecek, kuşatacak ve onlara temel, dayanak olacak olan bilim temel felsefedir. (Rockmore, 2019, s. 56-58). Bu sebeple Reinhold tüm bilginin ve gerçekliğin kendisine dayandırılabilceği bir başlangıç ilkesi bulma çabası içinde olmuştur. Reinhold, bu ilk ilkeyi "*Bilinç İlkesi*" (*Satz des Bewusstseins*) olarak adlandırır. Bu bağlamda Reinhold şu şekilde bir çıkarımda bulunur: "Tasarım; bilinçte, tasarımlanandan ve tasarımıyandan ayrılır ve her ikisiyle de ilişkilendirilir. Buna göre ne özne ne de nesne tasarımla örtüşür, fakat her ikisi de momentler olarak tasarımda kapsanırlar. Tasarımlayan bilinç hem bu ayrımın hem de birbirine ait olma durumunun doğrudan farkındadır." (Hartmann, 2021a, s. 42).

Fichte, kendisinden önce gelen bilim işçilerinin alana katkılarını hiçbir şekilde değersizleştirmek gibi kötü bir niyetinin olmadığını, tam aksine felsefeyi bir adım ileriye taşımak için onların katkılarından faydalanmak gerektiğini belirtir (Fichte, 2006c, s. 63). Bundan ötürü Reinhold'un görüşlerine yönelir. Ancak Reinhold'un bilinç ilkesinin, salt kendisi tarafından belirlenen bir ilke olmadığını, onun maddi bir yanı olduğunu da fark eder. Başka bir deyişle Reinhold'un bilinç ilkesi esasında

bir olguyu (*Tatsache*) ifade eder. Fichte için, bu ilke akli bir olgudur. Bu nedenle Fichte her ne kadar Reinhold'un Kant'ın felsefesinin eksiklerini tamamlayıp onu bir sistem haline getirmesini takdir etse de Reinhold'un başlangıç ilkesi olarak aldığı bilinç ilkesini, bir ilk ilke, başlangıç ilkesi olarak kabul edemez (Dudley, 2007, s. 73). Fichte, bu konuda "Aenesidemus'un Eleştirisi" adlı yazısında Schulze'un Reinhold'a getirdiği eleştirilere katılarak tam olarak şöyle der:

Bilinç İlkesi'nin, tüm felsefenin ilk ilkesi olduğunun önerilmesine yol açan ve de yanlış olan başlangıçtaki varsayım, kesinlikle bir olgu ile başlanması gerektiği varsayımdır. Kesinlikle, sadece formel olmayan, maddî bir ilk ilkeye ihtiyacımız vardır. Ancak böyle bir ilke, bir olguyu ifade etmek zorunda değildir, bir Edimi de ifade edebilir (Fichte, 2006d, s. 38-39).

Fichte, olguların hiçbir şekilde bize koşulsuz temel ilkeyi sağlayamayacaklarını, onların bilinç için var olduklarını ve nesnenin bilincin yasalarından bağımsız olmadığını savunur. Bir sonraki bölümde anlatılacağı üzere ona göre Reinhold'un düşüncesine karşıt olarak eylem bilinçte olgudan daha kökenseldir, daha temeldir. Bilinç bütünüyle etkin bir yapıdadır. Bu durumda aklın pratik olduğunu söylemek gerekir. Bundan dolayı onun Ben'inin Descartes'ın düşünen beni gibi bir ben olmaktan öte eyleyen bir Ben olduğunu söylenebilir (Hartmann, 2021, s. 95, 97).

Ayrıca Fichte "Aenesidemus'un Eleştirisi"nde Schulze tarafından Reinhold'a ve Kant'a getirilen eleştirilere katılır. Schulze, duyularımızın nedeni olarak görülen kendinde şeyi kabul etmeleri bağlamında Reinhold'u ve Kant'ı eleştirir ve kendilerinde şeylerle ilgili olarak hiçbir şey bilmediğimizi, sadece kendi zihinsel durumlarımızın içeriklerini bildiğimizi söyler (Pinkard, 2002, s. 197). Ancak Fichte, Schulze'un Kant'ı yanlış anladığı görüşündedir. Ona göre Schulze kendinde şeyi bilginin nesnesi olarak düşünür. Böyle düşünmesinin temelinde yanlış bir varsayım vardır. Fichte için böyle bir varsayımda bilginin olanağından hiçbir şekilde bahsedemeyiz. Kant'ın bakış açısından eğer biz bir nesnenin farkındaysak zaten bu nesne bizim bilişsel yanımız, anlama yetimiz tarafından işlenir, bundan dolayı onun zihnimizin katkısı ile görüldüğü gibi bilinebileceğini ileri sürebiliriz. Burada hiçbir şekilde bilginin imkansızlığından söz edilmez, söz konusu olan şey kendilerinde şeyleri hiçbir şekilde bilemeyeceğimizdir. Dolayısıyla bizim için yalnızca fenomenlerin bilgisi olanaklıdır (Dudley, 2007, s. 72).

Hatırlanacağı üzere Fichte için başlangıç ilkesi bir *olgu* (*Tatsache*) olamaz, bir *eylem* ya da *edim* (*Tathandlung*) olmalıdır. O, başlangıç ilkesini temellendirmek konusunda da Kant felsefesinden bir çıkış yapar. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde sahip olduğumuz bütün bilginin deneyim ile başladığını ama bilgimiz tamamen deneyimden kaynaklanmadığı söyleyerek, edindiğimiz bilgiyi oluşturan a priori koşullara da işaret etmiştir (Kant, 1998, s. 136). Kant duyularımızla edindiğimiz verilere anlama yetisi kategorilerinin uygulanması sonucunda bilginin elde edildiğini söyler. Fakat bir adım daha ileri giderek bilginin, deneyimin görülemenin ve düşünmenin öznedeki birliği ile mümkün olduğunu ileri sürer. Kant, "*ben düşünüyorum*"un bütün tasarımlarımıza eşlik etmesi gerektiğini, aksi takdirde bilginin olanaklı olamayacağını söyler. Esasında burada tüm bilgimizin, deneyimimizin en üst koşulu olarak gördüğü "tamalgının transendental birliği"ne gönderme yapar ki bu birliği de "ben-bilincinin transendental birliği" olarak adlandırdığından söz eder (Kant, 1998, s. 246). Bu da aslında Kant'ın "transendental ben" olarak gördüğü şeye işaret eder. Fichte de Kant'ın tüm deneyimin ve bilginin en üst koşulu olarak gördüğü bu transendental ben'den hareketle tüm bilgilerin kendisinden çıkarsanabileceği bir başlangıç ilkesine ulaşmaya çalışır. Copleston'ın deyişiyle aslında Fichte, Kant'ın transendental ben'ini "metafiziksel ya da ontolojik bir ilkeye" dönüştürür (Copleston, 2010, s. 14). Kant, düşünmenin, ben-bilincinin mümkün olabilmesi için dışarıdan bir verinin gelmesi gerektiğini ve ben'in bu verileri anlama yetisinin kategorileri ile işlerken kendisinin bilincine vardığını savunur. Dolayısıyla Kant, Descartes'ta olduğu gibi entelektüel sezgiyle ben'in varolduğu sonucuna ulaşmaz. Fakat Fichte ile birlikte Kant'ın felsefesinde dışladığı entelektüel sezgi tekrar görünür olmaya başlar. Kant'ın felsefesindeki "*ben düşünüyorum*" edimi, onun da belirttiği üzere aslında spontane bir edim olarak düşünülmelidir (Kant, 1998, s. 246). Fichte, Kant'tan farklı olarak bu spontane edimi entelektüel sezgi ile ifade eder. Bu anlamda Kant ve Fichte'nin ben-bilincine atfettikleri birbirinden farklıdır. Fichte'ye göre "tüm bilinç öz bilinç tarafından belirlenir" (Dudley, 2007, s. 85). Kant'ta ben-bilinci deneyimin mümkün olması için zorunludur. Yukarıda söz edildiği üzere Kant'tan farklı olarak Fichte ben-bilincini entelektüel sezgi ile ilişkili olarak düşünür. Fichte, Kant'ın duyuusal sezgisinin (görü) ve anlama yetisinin kategorilerinin "öznenin kendi bilinç etkinliğinin doğrudan bilincine" varması, böylece kendisinin bilincine varması için yeterli olmadığını, düşünme etkinliğinin bilincine varmak için entelektüel sezginin olması gerektiğini ileri sürer (Neuhouser, 1990, s. 78, 89). Bu bağlamda Dudley, Fichte'nin felsefesine ilişkin şu şekilde bir yorumda bulunur:

Fichte'nin temel vurgusu, yargı olmadan deneyimin olamayacağı ve ben olmadan da hiçbir yargının olamayacağıdır. Sonuç olarak, en basit ve kesin deneyim ben'in varlığına bağlıdır... Ben bu nedenle deneyim ve bilginin ilk ilkesidir, Fichte'nin ikinci girişte tartıştığı entelektüel sezgi, onun aracılığıyla var olur. Burada bu entelektüel sezgiyi 'kendini-koyma' olarak tanımlar (Dudley, 2007, s. 87).

Tüm bu düşüncelerden yola çıkarak Fichte, eylemin ne olduğunu kavrayamayacağımızı yalnızca onu sezebileceğimizi ileri sürerek Kant'ın aksine entelektüel sezginin varlığını kabul eder. Bu sezgi sayesinde eylemin doğrudan bilincine varabiliriz (Hartmann, 2021a, s. 100). Başka bir deyişle bir eylemi gerçekleştirdiğimizi entelektüel sezgi aracılığıyla biliriz. Örneğin, "yürüyorum" dediğimizde bu eylemimizi kendimiz için nesne yaparız. Burada yürüyor olduğumuzu kendimiz için nesneleştirme etkinliğimizde saf Ben kendini gösterir. "Bir etkinlik sezilir, ama bilincin arkasında hiçbir kendilik çıkarsanmaz. Bu nedenle Fichte'nin vargısı saf 'Ben'in edimde bulunan birşey değil ama yalnızca bir etkinlik ya da edim olduğudur." (Copleston, 2010, s. 54-55). Bu sebeple Fichte felsefesini Ben kavramından bağımsız olarak düşünemeyiz, bu felsefenin temelinde ben kavramı vardır. Bu Ben başka bir şey tarafından değil sadece kendisi tarafından belirlenir. "Ben eylemin ve eylemle nesnelere ortaya koyan öznenin kendisidir." (Topakkaya, 2011, s. 29). Buradan hareketle Fichte için ilk ilke "öz-bilinçli özne ya da 'Ben'"dir. Ben'in kendisinin bilincinde olması ise kendisini dünyadan ayırmasıyla ancak mümkün olabilir (Dudley, 2007, s. 80). O halde Fichte'nin sistemini üzerine inşa ettiği bu Ben'i nasıl temellendirdiğine bakmak yerinde olacaktır.

Fichte'nin Felsefe Sisteminin Temel İlkeleri

Fichte, üç temel ilkedен hareketle sistemini inşa eder: *Mutlak Ben*, *Ben ve Ben-olmayan*. Felsefi sisteminin ilk ilkelerinin öncelikle kesin olmaları gerektiğini, aksi takdirde onlardan türetilen şeylerin kesin olamayacaklarını dile getirir (Fichte, 2006c, s. 73). Hatırlanacağı üzere bir önceki bölümde Fichte *Wissenschaftlehre*'de "tüm insanî bilginin ilk, mutlak ve koşulsuz temel ilkesini keşfetmek" amacıyla olduğunu söyleyerek bu ilkenin bir *Edimi (Tathandlung)* ifade ettiğini ve bu edimin de "tüm bilincin dayanağı" olduğunu iddia eder (Fichte, 2006a, s. 200-201). Birazdan temellendirileceği üzere Fichte, bilginin ilk ilkesinin saf Ben'in bir belirlenimi olduğu ileri sürer. Onun için kesinliğinden emin olduğum tek şey Ben'dir. Ben'de var olandan başka bir şey de bilemem. Fichte'de varlık ve tüm düşünce dizgesi bu Ben'den türetilir (Hegel, 2006, s. 467). Peki Fichte, "Ben" derken ne demek ister? Fichte Ben'i şu şekilde tanımlar: "Ben, kendi etkinliğinden

başka hiçbir şey değildir. Tasarımlayan özne, kendi özünü oluşturan kendi etkinliğiyle özdeştir ve bu yüzden, her özel durumda onun özü belirli, özel bir kendi kendine etkinliği içerir.” (Fichte, 2006b, s. 249). Fichte, insan zihninin veya tinin etkinlik olduğunu ve onunla tanışmanın edimleriyle tanışmaktan başka bir şey olmadığını belirtir (Fichte, 2006e, s. 171). Bununla beraber Ben ile hem tek tek insanlar anlamında Ben’den hem de tümel olan bir Ben’in kendisinden bahseder. Ancak Fichte’nin Ben’ini kendisinden önce gelen birçok düşünürün Ben’inden ayıran şey onun “bir töz ya da durağan bir varlık” olarak düşünülmemesi, etkinlik, eylem olarak düşünülmesidir (Hilav, 2014, s. 85).

Fichte sisteminin temelinde yer alan ilk ilkeye ulaşmak için, empirik bilinçten yola çıkar. Ancak ona göre, bu ilke bilincin empirik belirlenimleri arasında ortaya çıkmaz. Fichte, empirik bilinçten yola çıkarak soyutlama ve refleksiyon aracılığıyla bu edime ulaşmaya çalışır. Bilginin ilk ilkesini ortaya koymak için herkes tarafından kabul edilen mantığın bir ilkesi olan özdeşlik ilkesi ile başlar. Ancak şunu belirtmek gerekir ki *Wissenschaftslehre* biçimsel mantığa bağlı değil ya da ona dayanmaz tam aksine bu mantık ona bağımlıdır ve ondan türer. Dolayısıyla temel bilim mantık değil *Wissenschaftslehre*’dir (Copleston, 2010, s. 63). Fichte’nin kendisine temel aldığı önerme, belirtildiği gibi, “A, A’dır” önermesidir. Söz konusu önerme “mutlak olarak kesin” bir önermedir Bu önerme, içerikten bağımsız, formel bir önermedir ve A’nın varlığına dair herhangi bir göndermede bulunmaz. Fichte için, bu önermeyi şu şekilde de ifade edebiliriz: “Eğer A varsa A vardır”. “A, A’dır” önermesinin mutlak olarak kesin olmasını sağlayan şey bu her iki A arasındaki zorunlu bağlıdır. Bu zorunlu bağlantı A’nın A ile aynılığını gösterir. Fichte, A’nın A ile aynılığını gösteren bu zorunlu bağa X der ve onun Ben’de verili olduğunu söyler. “A, A’dır” önermesinde yargıyı oluşturan Ben’dir. X, burada yalnızca A ile ilişkisinde olanaklı, bu nedenle Fichte A da Ben’de sunulmalıdır diye düşünür. Bu durumda, yüklem olan A Ben’de sunulduğunda özne olan A da sunulur ya da koyulur¹ denilebilir. Böylece X aracılığıyla A’nın Ben için mutlak olarak varolduğu sonucuna ulaşılır. (Fichte, 2006a, s. 201-203). Başka bir deyişle “Özdeşlik ilkesini doğrulamakla ‘Ben’ kendini kendine özdeş olarak doğrular ya da koyar.” (Copleston, 2010, s. 62). Bu durumda, Fichte, Ben’de her zaman aynı kalan bir şey olduğunu söyleyerek, mutlak olarak koyulan X’i, “Ben= Ben” veyahut “Ben, Ben’im” biçiminde

¹ Burada Türkçe “koymak” fiili ile karşılık verdiğimiz Almanca “setzen” (İng: to posit) fiili şu anlamlara gelmektedir: “farkında olmak” (“to be aware of”), “üzerine düşünmek” (“to reflect upon”) ve “bilincinde olmak” (“to be conscious of”). Bkz. (Breazeale, 2022). <https://plato.stanford.edu/entries/johann-fichte/>. Erişim Tarihi: 30 Mart 2022.

ifade edebileceğimiz sonucuna ulaşır. Ayrıca burada bir edimin ifadesi olarak değil ama bir olgunun ifadesi olarak “*Ben varım*” önermesini elde edebileceğimizi gösterir. X, “*Ben, Ben'im*” dir. Fakat Fichte için “*Ben, Ben'im*” önermesini, “*A, A'dır*” önermesiyle karşılaştırdığımızda onun tamamen farklı bir anlamı vardır. “*A, A'dır*” önermesi “yalnızca belirli bir koşul altında içeriğe sahiptir”, “*Ben, Ben'im*” önermesi koşulsuz ve mutlak olarak geçerli” bir önermedir (Fichte, 2006a, s. 201-203). Bununla birlikte Ben herhangi bir koşul altında değil de kendine eşit olan bir yüklem ile koyulmuştur. Bu yüzden, bu önermeyi “*Ben varım*” şeklinde de dile getirmek mümkündür. Fichte'ye göre, X mutlak olarak kesin olduğundan “*Ben varım*” da mutlak olarak kesin olmalıdır. Burada Ben'in kendisi aracılığıyla kendini koyması Ben'in kendisinin saf bir *etkinliği* ya da *edimi (Tathandlung)* aracılığıyla gerçekleşir. “O aynı anda [hem] fail/eyleyen [hem de] eylemin ürünüdür... eylem ve eylem sonucu olan şey bir ve aynıdır; böylece... 'Ben varım' olanaklı tek şeyi, *Edimi* ifade eder.” (Fichte, 2006a, s. 204-205) Dolayısıyla Ben'i, bir etkinlik olarak düşünme sürecinde kendini koyduğu için onu bir “olgu” olarak değil bir “olay” olarak düşünmek gerekir. Hiçbir şekilde onu nesne olarak kavramamız mümkün değildir (Safranski, 2013, s. 77). Ancak burada daha önce kısmen değindiğimiz şu hususu da önemle belirtmek gerekir: Fichte Ben'i, edimi gerçekleştiren bir özne olarak düşünmekten daha çok onu bir edim olarak düşünür. Başka bir deyişle bu ben, refleksiyonda bulunan bir özne olmadığı gibi “üzerine refleksiyon yapılan bir nesne” de değildir. Özneyi ve nesneyi kapsayan bir edim olarak düşünülür (Ünsalın, 2019, s. 252, 256). Fichte için, *Wissenschaftslehre*'nin en temel ilkesi olan bu edim soyutlama ile ulaşacağımız en son şeydir. Ona göre *Wissenschaftslehre*'nin tek kuralı şudur:

Kişi olanaklı her şeyden, kendisinden başka bir şey soyutlamanın kesinlikle olanaklı olmadığı şeye varana dek soyutlama yapmayı sürdürmeli. Geriye kalan şey, kişi kuşkusuz kendisinden soyutlama yapamayacağı için, aynı zamanda düşünme yetisi için tamamen düzenleyici olarak belirlenen saf Ben'dir. Soyutlayan özne o olduğu için ya da (kesinlikle bununla aynı anlama gelen) kendisini mutlak olarak koyan o olduğu için, saf Ben kendisinden soyutlama yapılamayacak olandır (Fichte, 2006e, s. 175).

Bu ilk ilkedden sonra Fichte ikinci ilkeyi temellendirmeye geçer. Bu ilke ya da tez olumsuzlama (*negation*) kategorisi ile ilgilidir. Fichte bu ikinci ilkeyi de çelişmezlik ilkesinden hareketle ortaya koymaya çalışır: “*A, A olmayan değildir*”. A ile A olmayanın birbirine eşit olmadığı konusunda hepimiz hemfikiriz, dolayısıyla

bu önerme de kesin bir önermedir. Fichte A'nın karşıtı konulduğunda, o zaman A'nın da zaten konulmuş olduğunu ifade eder. A olmayanın, A'ya eşit olmadığı empirik bilincin bir olgusudur. Bu nedenle, Ben'in edimleri arasında içerilen bir karşıtlık var denilebilir. Fichte, "A, A olmayan değildir" önermesinden hareketle "Ben, Ben-olmayan değilim" önermesine geçer. Ben, mutlak olarak Ben'e karşıt olarak Ben-olmayan'ı koyar. Başka bir deyişle, Ben-olmayan Ben'de konulur. Bununla birlikte o, Ben'de konulduğu müddetçe konulabilir. Burada Ben'in Ben-olmayanı koyması, Ben'in kendisini koymasında olduğu gibi Ben'in ediminin bir ürünüdür (Fichte, 1982, s. 103-107). Yani, Ben'in Ben olmayanı koyması, birinci önermenin zorunlu bir sonucudur. Onun için Ben koyulduktan sonra onun karşısına Ben-olmayan'ın konulması gerekir. Çünkü Ben-olmayan olmadan Ben'in kendini eyleyen olarak bulması söz konusu olmayacağı gibi kendi varlığı da Ben-olmayanın varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla burada daha sonra diğer Alman idealistlerinin başvuracağı diyalektik yöntemin izlerini görebiliriz (Hartmann, 2021a, s. 104-105).

İlk iki ilkede hem Ben'in hem de Ben-olmayanın Ben'in edimi sonucu ortaya konulduğu görülmektedir. Fichte'nin üçüncü ilkesi diyalektik sürecin üçüncü aşaması olan sentez aşamasında kendini gösterir. Bu ilke sınırlama (nicelik) kategorisi ile ilgilidir. Fichte bu aşamada ikinci ilkede Ben-olmayanın Ben'e karşıt olarak konulmasıyla birlikte ortaya çıkan Ben'in olumsuzlanmasını ortadan kaldırmak istemektedir. Fichte'nin sisteminde bunu nasıl yaptığına bakalım: Fichte, Ben'in zorunlu bir edimi olarak ifade ettiği X gibi, zihnin bir başka edimi olan Y'den söz eder. Bu edim, Ben'in ve Ben-olmayan'ın birbirini karşılıklı olarak sınırlaması olacaktır. Bu sınırlama ile tamamen bir olumsuzlanmanın önüne geçilecek, yani Ben ve Ben-olmayan'ın birbirini ortadan kaldırmasının önüne geçilecek, böylece kısmi bir olumsuzlamaya vesile olunacaktır. Fichte bu konuda şöyle der:

Olumsuzlama (*negation*) ile bir şeyi *sınırlandırmak* onun gerçekliğini *tamamen* değil ama *kısmen* ortadan kaldırmaktır. Böylece, gerçeklik (*reality*) ve olumsuzlamadan ayrı bir sınır nosyonu aynı zamanda *bölünebilirliği* de içerir... Y edimi ile mutlak olarak hem Ben hem de Ben-olmayan bölünebilir olarak konulur...çünkü Y edimi karşıtını koyma edimini beceremez (Fichte, 1982, s. 108).

Fichte bu üçüncü ilkeyi şu şekilde sonuçlandırır: "Ben'de Ben, bölünebilir Ben'e karşı bölünebilir bir Ben-olmayanı koyarım" (Fichte, 1982, s. 110). Bu şekilde, bölünebilir Ben ve bölünebilir Ben-olmayan birbirlerini sınırlamakta ve belirlemektedir. Özetle Fichte'nin sisteminin bu üç temel ilkesine ilişkin şöyle

denilebilir: İlk aşamada Fichte mutlak, koşulsuz ilkeyi “ben varım” olarak ya da Ben’in kendi kendisini koyması olarak düşünür. Fakat Ben’in karşısına Ben-olmayı koyduğunda kendisini koyabileceğini ileri sürer. Bu da Ben olmadan Ben-olmanın, yani özne olmadan nesnenin olamayacağı düşüncesini bize verir, ki bu da idealizmin temel düşüncesidir. Burada Ben-olmayan, nesne, Ben’den bağımsız olmayıp onda varolan, konulan bir şeydir. Ancak Ben, Ben-olmayı koyarak karşıtını, kendisi ile çelişeni ortaya koymuştur. Bu durum her iki tarafın birbirini kısıtlamasıyla, birbirini kısmen ortadan kaldırmasıyla ancak çözülebilir (Hartmann, 2021a, s. 110-111). Nitekim, Mutlak Ben, ilk olarak “bir edim olarak saf beni koyar; saf ben ise kendini içeriklendirmek için ben-olmayan’ı kendi karşısına koyar. Ancak saf ben, mutlak ben’e aslında ben-olmayan ile özdeş olduğunun farkına vararak ulaşır.” (Ünsalın, 2019, s. 258-259).

Bu bakımdan Fichte için “Başkası”nın varlığı gereklidir. Mutlak Ben, kendi içinde Ben’i ve Ben-olmayan’ı yarattığında ancak bilincin varlığından bahsetmek mümkün olabilir. Diğer bir deyişle Ben-olmayan salt bilinç için gereklidir. Fichte, bilinçten tamamen bağımsız bir Ben-olmayan’ı koymaktan özellikle kaçınır çünkü böyle bir Ben-olmayan’ın kabulü onu kendinde şey düşüncesini kabul etmeye götürecektir ki bu da onun idealizmine gölge düşürür (Copleston, 2010, s. 59, 64). Bu bağlamda Fichte’nin aşağıda izah ettiği düşüncelere bakmak isabetli olacaktır:

Biz sadece dolaylı olarak eylemimizin bilincindeyizdir. Sadece eylemimizin nesnesi aracılığıyla, eş deyişle üzerinde etkin olduğumuz nesne yoluyla onun bilincindeyizdir. Eylemin neliği hakkında asla bilinçli değiliz ve insan zihnini yöneten yasalar açısından bunun bilincine asla varamayacağız. Kendi zihnimizin eyleminin bilincine, ancak kendisi hakkında bilinçli olmak istediğimiz *bu eylem* üzerinde *sonradan* etkin olunursa, yani bu eylem, ‘refleksiyon’ diye adlandırılan bir eylemin nesnesi olduğunda varılabilir. Fiziksel dünyanın bir tasarımı üzerine kafa yorduğum zaman, bilincinde olduğum tek şey bu fiziksel dünyadır. Tasarımlayan olarak *kendi etkinliğimin* bilincine varmanın tek yolu, fiziksel dünyayı *tasarımlama etkinliğimin* bir tasarımı düşünmektir. Bunu yaparak daha üst bir düzeye yükselir, tasarımımda bulunan kendi etkinliğim üzerine düşünürüm. (Fichte, 2006e, s. 171).

Fichte’nin sisteminde Ben’e karşıtlık içinde Ben-olmayan’ın konulması sonucunda ikisi arasındaki ilişki şu şekilde düşünülebilir: Ben’in Ben-olmayan tarafından belirlenmesi durumunda Ben’in ben-olmayan’a bağımlı olduğunu,

dolayısıyla özgür olmadığını söylemek mümkündür. Fichte bu durumda olan Ben'i "anlık" olarak adlandırmaktadır ve onu *Wissenschaftslehre* adlı eserinin teorik kısmında ele almaktadır. Teorik kısımda, Ben-olmayan Ben'i belirler. Bu sebeple Ben, Ben-olmayan karşısında edilgin ve bağımlıdır (Fichte, 2006c, s. 109). *Wissenschaftslehre*'nin bir de pratik kuramla ilgili kısmı vardır. Burada da Ben ile Ben-olmayan arasındaki ilişki ele alınır. Dolayısıyla ikisi arasındaki ilişki hem pratik hem de teoriktir. Bu eserin teorik kısmında diyalektik süreç bilgi kuramıyla ilgiliyken pratik kısımda ise varlığın açılımıyla ilgilidir (Topakkaya, 2011, s. 61). Teorik kısımda Ben'in Ben-olmayan karşısındaki konumuna karşı Fichte Ben'in mutlak olması ve kendisi tarafından belirlenmesi gerektiğini önemle vurgular. Bu noktada Ben ile Ben-olmayan ilişkisine dair onun şu sözlerine kulak vermek yerinde olacaktır:

Bununla birlikte bu ben, mutlak olmak, saf ve yalın bir şekilde kendisi tarafından belirlenmiş olmak zorundadır. Eğer Ben-olmayan tarafından belirlenmişse, o zaman kendi-kendine-belirlenmiş olmaz; bu ise, en yüksek ve mutlak ilkeyle çelişir. Bu çelişkidenden kaçınmak için, anlığı belirlemek zorunda olan Ben-olmayan'ın kendisinin Ben tarafından belirlendiğini farz etmeliyiz... (Fichte, 2006c, s. 109-110).

Bu sistemde bir yandan tüm gerçekliği yaratan, aynı zamanda sonsuz olan ve empirik bilgiyi olanaklı kılan Mutlak Ben var ama diğer yandan Ben-olmayan tarafından belirlenen, pasif olan sonlu bir Ben'in varlığı söz konusudur. Beiser'e göre sonsuz olan Mutlak Ben ile sonlu Ben'i karşılaştırdığımızda ilkinin kendi kendini belirlediğini, dolayısıyla aktif olduğunu oysa ikincisinin Ben-olmayanın belirlenimi altında, bu nedenle pasif bir yapıda olduğu söylenebilir (Beiser, 2018, s. 120). Ben ile Ben-olmayan ilişkisinde Ben'in Ben-olmayanı belirlemesi durumunda "Ben, dünyadaki amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan bilinçli bir özne olan bir 'irade' olarak işlev görür." (Dudley, 2007, s. 80). Zaten Ben'in kendini koyması aynı zamanda onun kendisini bilinçli olarak belirlemesidir. Bu sebeple Fichte açısından Ben, kendi kendisini belirleyen özgür bir varlıktır ve özgürlüğünün de bilincindedir (Topakkaya, 2011, s. 30). Hatırlanacağı üzere Fichte için akıl tamamen pratik olduğu gibi eyleyen ben de pratik akıl ile özdeştir ve ben-olmayandan daha üstün bir konumda yer alır (Hartmann, 2021a, s. 89). Bununla birlikte Schelling, Fichte ve Kant üzerine yazdığı bir yazısında, Kant'ın pratik alanda özneye verdiği otonomluğu, Fichte'nin teorik alana da kaydırmak istediğini söyler: "Kant'ın ahlâk açısından kendi kararları için insana tanıdığı bağımsızlığı ya da otonomiye Fichte, teorik alana doğru genişletti ya da başka bir deyimle, insan Ben'inin aynı

otonomluğunu onun dış dünyaya ilişkin tasarımları için de talep etti.” (Schelling, 2006, s. 515).

Wissenscahftslehre'nin teorik kısmında Fichte Ben karşısında Ben-olmayana öncelik verirken pratik kısmında Ben karşısında Ben-olmayan'a verdiği önceliği geri alır. Çünkü burada tamamen etkin olan Ben'dir ve Ben-olmayan ise onun ürünüdür. Fichte için, eylem ve sonsuz bir edim olarak düşünülen bu Ben ancak karşısına bir direnç veya engel çıktığında kendisinin bilincine varmakta ve kendisinin eyleyen bir varlık olduğunu fark etmektedir. Hatta onun bu engelleri kendisinin koyduğu da söylenebilir. Bu nedenle, Fichte için, Ben, Ben-olmayan'a ihtiyaç duyar. Diğer bir deyişle Ben-olmayan'ı kendi karşısına koyması mücadele ve eylemin olanağı içindir (H. J. Störing'ten aktaran Topakkaya, 2011, s. 62). Ona göre etkinlik ancak direncin olduğu yerde mümkündür. Ben-olmayan insanın ahlaklı bir varlık haline gelebilmesi, bu şekilde kendini koyabilmesi için gereklidir. Ben-olmayan ya da “maddi dünya, insanın manevi varlığı için vesiledir. Örneğin içinde yaşadığım oda, bana kendi sınırlarımı gösterebilmek için vardır. Yoksulluk, merhametimi harekete geçirmek için vardır” (Hilav, 2014, s. 88). Hatta Fichte bu konuda tam olarak şöyle der: “Dünyamız ödevimizin duyusallaştırılmış maddesidir.” (Fichte'den aktaran Beiser, 2002, s. 233). Bu noktada Fichte'nin Ben-olmayan'dan tam olarak neyi kastettiğine bakalım. Ben-olmayan sadece insan özgürlüğüne karşı olan zorunluluğun hüküm sürdüğü doğa mıdır? Bu konuda, Rüdiger Safranski şöyle der: “Ben-olmayanın dünyası, özgürlüğümü yadsıyan her şey olabilir: mekanik ve belirlenimci olarak anlaşılan bir dışsal doğa; arzular ve içgüdüler, insanın söz dinlemediği, kendi bedenimizdeki bu doğa; toplumsal özgürlüksüzlük sistemi; Tanrın'nın yarattıklarını tahakküm ettiği bir din.” (Safranski, 2013, s. 75).

Fichte'nin felsefe sisteminin kilit kavramlarından biri de çabalama kavramıdır. Beiser'e göre Ben ve Ben-olmayan ilişkisinde ilkinin ikincisine bağımlılığı mutlak Ben'in bağımsızlığının bir göstergesidir. Bu noktada onun için Ben-olmayan'ın Ben'i sınırlamasından hareketle sonsuz, mutlak Ben'in neden bir Ben-olmayan yarattığı sorulabilir. Çünkü böyle bir şey yarattığında kendi doğasına ters düşerek kendini sınırlamış, kendi kendini belirlemekten kendini alıkoymuş gibi görünür. Fichte, aslında bu durumu “çabalama” kavramıyla aşmaya çalışır. Ben ile Ben-olmayan mücadelesinde Ben, Ben-olmayan üzerinde etkinliğini, gücünü artırmaya çabalayarak onu denetlemeye çalışır. Ben'in, Ben-olmayan üzerinde denetim sağlamaya yönelik sonsuz çabası onun zamanla kendini daha fazla belirlemeye ya da “saf özne-nesne özdeşliği”ne biraz daha yaklaşmasını sağlar. Onun sonlu ve

sonsuz Ben'ine geri dönersek bu durumda sonsuz Ben, çabalama etkiliği içinde bulunan Ben'dir. Onun bu çabası sonsuzdur. Buna karşın bir yandan da karşısında onu sınırlamaya, engellemeye çalışan bir Ben-olmayan vardır. Bu engelleme ve sınırlamadan dolayı onun çabasının bir sonu yoktur, sonsuza kadar devam eder. Ben-olmayan'ı ortadan kaldırdığımızda çaba da ortadan kalkar. Çabalamanın, direnmenin mümkün olabilmesi için daha önce değinildiği gibi onun karşısında ona engel olan Ben-olmayanın olması gerekir (Beiser, 2018, s. 121-122). Fichte için eylem bir şeyin üzerinde etkide bulunmaya işaret eder. "Onun etkinliği çabadır, çaba ise bir aşmadır. Buna göre yalnızca direncin olduğu yerde aşma vardır; nerede karşı koyan bir çaba, bir ket vurma varsa, kısacası nerede kendisi için gayret gösterilebilecek bir nesne varsa, orada çabalamadan söz edilebilir." (Hartmann, 2021a, s. 122). Bu bakımdan Ben'in etkinliğinin sınırsız olduğunu söylebiliriz. Çaba, yukarıda belirtildiği gibi sonsuzdur. Bundan ötürü onun nesnesi erişilemezdir. Eğer böyle olmasaydı erişmek istediğine eriştiği için çaba son bulacaktı ve bir atalet durumu ortaya çıkacaktı. Tüm çaba, eylem "olana" ilişkin olmaktansa "olması gerekene" ilişkindir. Olması gereken ise ulaşıldığında elde edilen bir şey olmaktansa elde edilmesi sonsuza dek mümkün olmayan bir şey olarak kalır (Hartmann, 2021a, s. 123, 149). Dolayısıyla Fichte eylemden söz ederken sıradan, olağan bir yapıp etmeden bahsetmez, onun eylemden kastı daha çok "yapılması gereken"e ilişkindir (Wood, 2006, s. 384). Bu konuda Hartmann, şu sözlerine kulak vermek gerekir: "Ahlaklı insan bir şeye ulaşmak, ulaştığı şeyde mutlu olmak için eylemez, tersine her ulaşılan hedefin ardında yeni ulaşılmamış hedefler bulmak üzere, sadece ve sadece eylemek ve yaratmak uğruna eyler. Çalışması çalışma uğrunadır, son ereği ebediyen ulaşamaz olandır, idedir." (Hartmann, 2021a, s. 149).

Tüm bunlardan hareketle Beiser, Fichte'nin idealist felsefesini "etik idealizm" olarak adlandırır (Beiser, 2018, s. 106). Fichte ahlakın ilk ilkesi konusunda Kantçı bir çizgiden hareket eder. Kendi aklımızın yasaları dışında hiçbir yasaya tabi olmadığımızda bağımsız, otonom varlıklar olabiliriz ki ancak insan bu şekilde ahlaklı bir varlık olabilir. İnsanın kendi dışındaki şeylerin etkisi altında kalmadan, onların kendisini belirlemesine izin vermeden kendi kendisinin yaratıcısı olması gerekir. Fichte, bunun için Kant'ın yaptığı fenomenal ve noumenal ben ayrımını aşarak bütünüyle noumenal varlıklar olmamız gerektiğini düşünür. Fenomenal ben'in özgürlüğünden, otonomluğundan söz etmek mümkün değildir. Çünkü bu ben kendisi dışındaki nedenler, doğa tarafından belirlenir. Ancak doğa üzerinde denetim kurarak tamamen, otonom, noumenal varlıklar olabiliriz. Bunu

yapmadığımızda fenomenal ben, başka şeylerin belirlenimi altında olacak, dolayısıyla aktif olmaktansa pasif olarak kalacaktır. Nitekim, üzerinde denetim kurdukça doğayı “kendi etkinliğimizin bir ürünü” haline getiririz. Bu şekilde mutlak Ben “bizim ahlaki çabalamamızın hedefi haline gelir.” (Beiser, 2018, s. 107).

Sonuç

Fichte'nin Mutlak Ben, Ben ve Ben-olmayan temelinde inşa ettiği sisteminde Ben'in veya bilincin öncelikle karşısına bir nesne koyarak onu kavradığını, daha sonra ise onu diğer nesnelere ayırdığını ve en sonunda her ikisini de kavram altında biraraya getirdiğini görürüz. Bu sistemde bütün bilinç etkinliği Ben'in eylemidir. Ben karşısında Ben-olmayanın dünyası vardır ve bu dünyada özgürlüğe yer yoktur. Ben'in Ben-olmayandan farklı olarak özü özgürlüktür ve Ben bunun bilincindedir. Ben-olmayan kendisine karşıt olan bir şeydir. Ben, kendisine karşıt olanı aşarak onda özgürlüğünü gerçekleştirme isteğinde olur. Bu istek ise ancak eylem ile gerçekleştirilecek bir şeydir. Bundan dolayı bu sistemde “özgürlük verilmiş bir şey, bir veri değil, insanın eylemesini gerektiren bir şey, gerçekleştirilecek bir ödevdir.” (Özlem, 2010, s. 107). Onun sisteminin temeli olan Ben'i, hem kendisini hem dünyayı kendi iradesine göre belirleyebilen aktif, etkin bir varlıktır (Dudley, 2007, s. 92). Görüldüğü üzere Fichte sisteminde eyleme büyük önem verir ve “eyleme” onun için kendi başına iyi olan bir şeydir, ki zaten o özgürlüğün hayata geçirilmesinden başka bir şey de değildir. İnsanı ahlaki bir varlık haline getiren de özgürlüktür. Ona göre eylemin olmadığı yerde, eylemsizlik vardır, ataletin olduğu yerde ise iyinin değil, kötünün varlığı söz konusudur (Hartmann, 2021a, s. 148).

Fichte için, Ben, Ben-olmayan dünyalarla karşılaşmasında, onlarla mücadelesinde kendisinin, özgürlüğünün bilincine varacak ve otonom bir varlık olduğunu keşfedecektir. Ben-olmayan Ben'in sonsuz bir çaba ve eylemde bulunarak sürekli ahlaki olarak daha iyi bir varlık haline gelmesine ve onun daha iyi bir yaşam için mücadele vermesine imkan verir. Fichte'nin eylemden söz ederken eylemi bu anlamda alması, bir başka ifadeyle onu yapılması, olması gerekenle ilişkilendirmesi oldukça kayda değer bir düşüncedir. Ancak Fichte'nin Kantçı bir çizgide ilerleyerek insanın özgür ve ahlaklı bir varlık olabilmesi için doğa üzerinde denetim kurması gereken varlık olmasını iddia etmesi Kant'ta olduğu gibi sıkıntılıdır. Çünkü insanın fenomenal yanının, doğal yaşamın görmezden gelinmesi ve doğanın öznenin etkinliğinin bir ürünü haline getirilmesi üzerine düşünülmesi ve tartışılması gereken meseleler olarak kalırlar.

Kaynakça

- Aiken, H. D. (2015). *İdeoloji Çağı, 19. Yüzyıl Filozofları* (A. Tekşen, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Ateşoğlu, G. (2006). Fichte'nin Yaşamı ve Felsefesi. E. A. Kılıçaslan, G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s.11-30). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Beiser, F. C. (2018). *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm* (A. Önal, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beiser, F.C. (2016). Fichte and the French Revolution. D. James, G. Zöllner (Ed.). *The Cambridge Companion to Fichte içinde* (s. 38-65). Cambridge: Cambridge University Press.
- Beiser, F. C. (2002). *German Idealism, The Struggle against Subjectivism, 1781-1801*. USA: Harvard University Press.
- Berkeley, G. (1998). *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine* (H. Turan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Breazeale, D. (2022). Johann Gottlieb Fichte. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim tarihi: 30.03. 2022, <https://plato.stanford.edu/entries/johann-fichte/>.
- Copleston, F. (2010). *Alman İdealizmi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Dudley, W. (2007). *Understanding German Idealism*. Stocksfield: Acuman Publishing Limited.
- Elgür, E. V. (2013). *Felsefenin Arzusu: Politika*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Fichte, J. G. (1982). *The Science of Knowledge*. P. Heath and J. Lachs (Ed. and trans.). USA: Cambridge University Press.
- Fichte, J. G. (2006a). Bilim Öğretisi (Wissenschaftslehre) [1794] (G. Ateşoğlu, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 200-211). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fichte, J. G. (2006b). Transendental Felsefenin Temelleri, (Wissenschaftslehre) Nova Methodo (Y. Çına, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 2011-261). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fichte, J. G. (2006c). *Wissenschaftslehre Kavramı ya da 'Felsefe' Olarak Anılan Kavram Üzerine* (M. Uçar, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 60-111). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Fichte, J. G. (2006d). Aenesidemus'un Eleştirisi (Ö. Barın, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s.33-54). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fichte, J. G. (2006e). Felsefede Tin ve Yazı Arasındaki Ayrım Üzerine (M. Bal, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 161-188). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hartmann, N. (2021a). *Fichte-Kantçılar ve Kant Karşıtları* (S. Günenç, Çev.). Ankara: Fol Yayınları.
- Hartmann, N. (2021b). *Schelling /Doğa, Özgürlük, Mitoloji* (S. Günenç, Çev.). Ankara: Fol Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2006). Fichte (Felsefe Tarihi Üzerine Dersler) (E. A. Kılıçaslan, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 462-487). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hilav, S. (2014). *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason* (P. Guyer and A. W. Wood, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (2004). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (V. Hacıkadıroğlu, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Neuhouser, F. (1990). *Fichte's Theory of Subjectivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neuhouser, F. (2011). Fichte'nin Kuramının Kökleri: Aklın Birliği Fikri (E. İşbir, Çev.). A. Topakkaya (Yaz. ve Haz.). *Fichte içinde* (s. 195-220). İstanbul: Say Yayınları.
- Özlem, D. (2010). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Pinkard, T. (2002). *German Philosophy, 1760-1860, The Legacy of Idealism*. USA: Cambridge University Press.
- Rockmore, T. (2019). *Hegel'den Önce Hegel'den Sonra: Hegel'in Düşüncesine Tarihsel Bir Giriş* (K. Kahveci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Safranski, R. (2013). *Romantik, Bir Alman Sorunsalı* (A. Nalbant, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

- Schelling, F. W. J. (2006). Kant-Fichte, Transendental İdealizm Sistemi (A. Irgat, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 498-521). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Taşkın, A. ve Becermen, M. (2013). *Felsefe Tarihi II, Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Topakkaya, A. (2011). *Fichte*. İstanbul: Say Yayınları.
- Ünsalın, F. (2019). “Öz-Bilinç Tartışması Bağlamında Fichte Düşüncesi Üzerine Bir İnceleme”. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 28, 243-273.
- Wood, A. W. (2006). Fichte'nin Hukuk ve Etik Felsefesi (K. Özkan, Çev.). E. A. Kılıçaslan ve G. Ateşoğlu (Haz.). *Alman İdealizmi I, Fichte içinde* (s. 363-399). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Summary

Fichte was one of the founders of German Idealism. Kant's philosophy is the foundation of German Idealism. Fichte, who based his entire system on this philosophy, attempted to correct its deficiencies and eliminated its negative aspects. Fichte's philosophical system is primarily concerned with moral and political issues. His philosophy's main aim is freedom. In order to achieve and actualize it, he wants to build his philosophy on a new foundation. For this reason, he first criticizes and rejects the idea of the thing-in-itself, which he considers to be negative in Kant's philosophy. A philosophy founded on idealism, according to Fichte, leads us to freedom. Idealism begins with the self and rejects any other authority other than reason. On the other hand, dogmatism does the direct opposite. In terms of dogmatism, humans are subject to determinism like all other living things in nature, so freedom is not possible for humans. The dualisms in Kant's philosophy is the second problem Fichte sees in this philosophy. For him, it is necessary to dispose of these dualisms for the possibility of knowledge. Knowledge is only possible when the identity of the subject and the object is accepted. “Subject” and “object” are the same forms of consciousness. Because Fichte considers them on the basis of the absolute self. The object is the absolute self's production, the result of its action. An idea he received from Kant and developed was his emphasis on the unity of practical and theoretical reason. Although Kant made such an emphasis, he left it unclear how this unity was and what its source was. Fichte, like other Kantian philosophers, made an effort in discovering a common principle of reason. Furthermore, unlike Kant, Fichte believes that practical reason is superior to theoretical reason, and that reason itself is purely practical.

Fichte sought an unconditional and absolute first principle that would be the basis for his system of philosophy and all knowledge. For him, philosophy is a science, even a “doctrine of science”, and it must be based on a first principle. This first principle is an absolute and unconditional principle, and there is no other principle that comes before it. The philosophical system that Fichte laid the foundations for in his work *Wissenschaftslehre* is based on the philosophy of Kant on the one hand and the philosophy of Reinhold on the other. According to Reinhold, the primary concern with Kant's philosophy is that it lacks a fundamental principle. For this reason, Reinhold tries to put forward a basic principle on which all knowledge can be based. He calls this principle “the *Principle of Consciousness*.” Fichte appreciates Reinhold's effort to discover a fundamental principle, but he thinks that this fundamental principle is problematic. Because this principle expresses a fact. According to Fichte, such a principle should express an act rather than a fact. For him, consciousness contains something that is more original than fact. It is also an act. Consciousness is completely active, and hence the self is an acting self rather than a thinking self. Fichte's conception of an active, acting self is somewhat based

on Kant's idea of the transcendental self. Kant says that the data that comes through our sensibility for knowledge and experience must be processed with the categories of our understanding, but for the possibility of knowledge and experience, "I think" must accompany all our representations. Here Kant points out "the *transcendental unity of the apperception*". In other words, Kant argues that we think at the same time in the process of acquiring knowledge and that self-consciousness is possible as a result of this thinking activity. Unlike Kant, Fichte relates self-consciousness to intellectual intuition. According to him, it is through this intuition that we are conscious of our thinking activities and actions.

Fichte's system is based on three basic principles: the absolute self, the self, and the not-self. Fichte's philosophical system is based on the self, which is nothing more than action and activity. On the basis of empirical consciousness, Fichte obtains this self through abstraction and reflection. He derives the proposition "I am I" by departing from the principle of identity, which is one of the fundamental principles of logic. According to him, as can be seen in this proposition, it is through its pure activity or act that the self posits itself through itself. On the one hand, the self is the one who acts, and on the other, it is the product of that activity in this proposition. Following the positing of the self, the not-self is posited in the self as opposed to the self. The self posits the not-self as an act of the self, just as the self posits the self. For its own being and to discover itself acting, the self posits the not-self. By positing the not-self, the self actually posits its antithesis. In the third stage, Fichte tries to avoid the negation of the self by the not-self. This stage is the dialectical process's third stage, the synthesis stage. Here, the absolute self posits that the self and the not-self are partially negating and limiting each other.

In Fichte's system, there is both the absolute self, which is infinite and active, determined by itself, and a passive, finite self, determined by the not-self. In the theoretical part of *Wissenschaftslehre*, the not-self determines the self, but the self determines the not-self in the practical part. The self, according to Fichte, is a never-ending act. When the self is confronted with resistance or an obstacle, the self is conscious of itself. Where there is resistance, there is an action. To be a moral being requires the being of a not-self. While the essence of the self is freedom, there is no freedom in the world of the not-self. Fichte refers to things that ignore human freedom with the not-self. Not-self could be nature, our desires, religion, and a society without freedom, etc. The self wills to transcend the not-self and realize freedom in it. The realization of this will is possible through action. For Fichte, the not-self is required for striving and action. Because of the not-self, the self is for endless striving and action. Striving is infinite, and its object is unachievable. Because action or striving is about "ought," but "ought" is the unreachable. Because of this situation, human beings are constantly striving to be morally better.